

השבועי

השבעה

שיעורו השבועי של מרן הראשון לציון הרב הראשי לישראל אב"ד בביה"ד העליון
הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א נשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל

השיעור נמסר במוצאי שבת קודש פרשת ניצבים תשע"ט בבית כנסת "היזדים" ירושלים

הלכות תקיעת שופר

ברוך הוא וברוך שמו בברכות השופר. הפסק בדיבור ובאמירת וידוי בין התקיעות. אם מצות השופר מדין שמיעה או תקיעה. הינון הקטנים בשופר. לשמוע תקיעות של מצוה ואם צריך לכוין לצאת מדין שומע כעונה. תפילה בנץ בראש השנה

הרי זה כאומר בפיו: "ברוך אתה ה', ברוך הוא וברוך שמו, אלוקינו מלך העולם" וכו', וכי זה לא הפסק!?

הפסק בדיבור

ג. וכן יש להזהיר את הציבור לא להפסיק ולדבר דברים בטלים עד סוף התקיעות של מעומד בקדיש שלאחר חזרת הש"ץ, לא בין הלחש לחזרה, וכל שכן לא בחזרה עצמה, שהרי גם במשך כל השנה אסור לדבר בה, כמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן קכד סעיף ז): לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו. אבל לצורך התקיעות מותר לדבר, כגון אם רוצה לומר לחבירו שלא יצא קול מהשופר, רק יצא אויר. להלכה (ש"ע סימן תקפו סעיף ו) כל הקולות כשרים לתקיעת שופר, גם אם הקול חלש או צרוד, אבל אויר הוא לא קול וצריך לחזור על התקיעה.

וידוי בין התקיעות

ד. וכן יש להזהיר את הציבור לא לומר את הוידוי בין התקיעות, כמו שהזהרנו על כך כל השנים [ראה השיעור השבועי תשע"ה כי תבוא יט, כ, תשע"ו כי תבוא יד-יח, תשע"ז כי תבוא כו-כח, תשע"ח העתיד לראות אור כי תבוא טו-יז], וגם מרן זצ"ל היה רגיל להזהיר על כך. וכך כתבו כבר הגאון מליסא (בדרך החיים) והגאון רבי עקיבא איגר (הובא בפסקים ותקנות של ר' עקיבא איגר עמוד סג), ועוד גאוני עולם. וגם הגרי"ש אלישיב שלימד זכות על הנהגים לומר וידוי בין התקיעות, מודה שלכתחילה עדיף לא לומר (א.ה. ראה יביע אומר ח"ג חא"ח סימן לו. וע"ע יבי"א ח"א סי' לב). והטעם מפני שכל השלושים תקיעות של מיושב הם מספק, ואין יפסיק באמצע, אולי עדיין לא תקע

לידיעת הציבור

א. גולת הכותרת של ראש השנה היא מצות תקיעת שופר. רב בית הכנסת או השליח ציבור או הממונה על הציבור יעמדו לפני התקיעות ויאמר כמה דברים נחוצים. יאמר להם דברי מוסר, שכל אחד יעשה חשבון נפש, דנים כל אחד ואחד, מי לחיים, מי למיתה, מי באש, מי במים, מי לא ירא מיום דין הנורא. וגם יאמר להם כמה הנחיות הלכתיות מעשיות למצות תקיעת שופר. מצות תקיעת שופר היא מצוה מדאורייתא שמתווספת לנו ביום ראש השנה, וצריך לומר לציבור לכוין בתקיעת השופר לשם מצוה, לא רק לבחון אם התוקע תקע טוב... כי מצוות צריכות כוונה (ש"ע סימן ס סעיף ד). וגם בברכות - לשמוע קול שופר ושהחיינו! - צריך לכוין לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה.

ברוך הוא וברוך שמו

ב. וכן יש להזהיר את הציבור לא לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בברכות. השבוע כשהייתי בצרפת ראיתי באיזה ספר שכתב שכך מנהגנו לענות ברוך הוא וברוך שמו גם בברכות שיוצאים בהם ידי חובה, כדמוכח מדברי הטור והשלחן ערוך בסימן קכד. מי שקורא את זה והוא לא תלמיד חכם ששולט בהלכה יכול להתבלבל. אבל זה שקר וכזב! הרוצה לשקר ירחיק עדותו (שבועות פ"ו סימן ג). הטור (שם) כותב שאביו הרא"ש נהג לומר בחזרת הש"ץ "ברוך הוא וברוך שמו" וכן על כל ברכה וברכה, וכוונתו שעל כל ברכה הדומה לחזרת הש"ץ - שבזמננו לא יוצאים בה ידי חובה - נהג לומר ברוך הוא וברוך שמו, והעתיקו בשלחן ערוך, אבל על ברכה שיוצאים בה ידי חובה אין לענות ברוך הוא וברוך שמו. ההלכה שלנו היא הגיונית, "והגית בו יומם ולילה", "והגיון לבי לפניך". הגע עצמך, שומע כעונה נחשב לו שמוציא בפיו, ואם יאמר ברוך הוא וברוך שמו,

¹ אנתנו הספרדים מברכים שהחיינו רק ביום הראשון, כי מנהגנו כדעת מרן השלחן ערוך (סימן תר סעיף ג) שהמברך שהחיינו ביום השני ברכתו לבטלה, לכן ספרדי שתוקע לאשכנזים, יבקש מאחד מהציבור שיברך שהחיינו.

את התקיעה האמיתית ואם יאמר וידוי יעשה הפסק בין הברכה לתקיעה.

פשט וקבלה

ה. יש אומרים על פי הקבלה ורבינו האר"י ז"ל (שער הכוונות צ"א), שאם אדם לא אומר וידוי בזמן תקיעת השופר, התקיעות נתקעות בתקרה ולא עולות למעלה... אבל אנחנו לא מבינים בענייני הקבלה, ועוד שהאר"י הולך לטעמו של הזוהר הקדוש (פנחס רלא ע"ב) שכל התקיעות אמת, ואם כן כיון שהתחיל לתקוע שוב אין כאן הפסק, אבל כלל בדיניו שפשט וקבלה הלכה כהפשט, ולפי הגמרא שלנו (ר"ה ד.,) והרמב"ם (פ"ג משופר הלכה ב), ושאר הראשונים, כל התקיעות הללו הם בתורת ספק?

כוונה מדין שמייעה ותקיעה

ו. יש מוסיפים שיש להזהיר עוד את הציבור לצאת ידי חובת מצות תקיעת שופר מדין שמייעה ולא מדין תקיעה. ואמנם יש אומרים שמצות תקיעת שופר היא מדין תקיעה, ולכן להלכה יש לכונן לצאת מדין שמייעה וגם מדין תקיעה, כאילו תקע בעצמו. לסיכום אמרנו ששה דברים שיש למנונה להזהיר את הציבור לפני התקיעות וכדאי שירשום אותם לעצמו.

חרש או שומע עם מכשיר

ז. חרש מלידה שאינו מדבר פטור מכל המצוות, אבל מי שנתחרש, כגון שנפל על ידו פגז במלחמה וכדומה, חייב בכל המצוות, אבל ממצות שופר הוא פטור, כי בשופר המצוה לשמוע, והוא לא יכול לשמוע. וכיון שהוא פטור, אינו יכול להוציא אחרים ידי חובה. השומע על ידי מכונת שמייעה אינו נחשב חרש, אלא הוא חייב בשופר ככל אדם, כי יש לו שמייעה חלשה מאוד והמכשיר מגביר לו את השמייעה. וכן הוא יכול להוציא אחרים ידי חובתם.

נוסח הברכה

ח. בעצם החקירה אם מצות השופר היא בשמייעה או בתקיעה, יש לחקור אם המצוה לשמוע קול שופר, או נאמר שהמצוה לתקוע בשופר, ומעיקר הדין כל אחד היה צריך להביא איתו שופר ולתקוע, והשליח ציבור מוציא את כולם מדין שומע כעונה. לא רק בדיבור אומרים שומע כעונה אלא בכל קול היוצא מפיו. לכאורה יש לדייק מנוסח הברכה "לשמוע קול שופר" שהמצוה בשמייעה ולא בתקיעה. אבל אין זה מוכרח, כי הרז"ה (ראש השנה י ע"ב מדפי הרי"ף) כותב שבזמן הגמרא היו תוקעים רק את התקיעות של מעומד שהם באמצע החזרה ולא היו תוקעים תקיעות של מיושב, ולכן לא היו מברכים של השופר, כי באמצע החזרה זה הפסק, ורק יותר מאוחר תקנו את הברכה, ולפי דבריו אין לדייק את ההלכה מנוסח הברכה. אולם הרמב"ן (שם) חולק וסובר שהיו מברכים של השופר באמצע החזרה, וכמו שמברכים על נשיאת כפים.

² בכל הסיפורים הישנים, של מנצור, בקאל, לוגאסי, כתבו לומר את הוידוי מבין התקיעות, כנראה מנצור היה מקובל... הוא היה בעל בית, והכתיב לציבור לומר את הוידוי. בסיפור חזון עובדיה שהוצאנו לפני כשלושים שנה התייעצתי עם מרן זצ"ל מה לעשות, ואמר לי להשמיט את הוידוי לגמרי, שאלתי אותו למה לא נדפס את הוידוי ונכתבו לומר אותו בהרהור הלב וכך אין זה הפסק, והשיב לי שלא כל האנשים קוראים את האותיות הקטנות ויש חשש שיאמרו בפה ולכן עדיף לא להדפיס. ואחר כך יצאו עוד סיפורים, חיזה דעת ועוד, והעתיקו מאיתנו, למה לא, יגדיל תורה ויאדיר. ולכן אם יש כח

ולפי דברי הרמב"ן יש לדייק מנוסח הברכה שהמצוה בשמייעה. ברם, גם בנוסח הברכה נחלקו הראשונים, לדעת רבינו חננאל, רב יהודאי גאון (הובא במחזור ויטרי עמ' שפח), הסמ"ג (ריש הלכות שופר) ועוד, יש לברך: אשר קדשנו במצוותיו וצונו "לתקוע" בשופר, ואילו לדעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות שופר ה"י), הרא"ש (פ"ד דראש השנה ס"ס י) והטור (סימן תקפה), ורוב הראשונים, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן תקפה סעיף ב), נוסח הברכה "לשמוע קול שופר". ולכאורה מחלוקתם אם המצוה בשמייעה או בתקיעה.

סותם אזנו משמוע שופר

ט. באמת הרמב"ם בתחילת הלכות שופר (פרק א הלכה א) דקדק לכתוב: מצוות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה. והולך לטעמו שכתב בשו"ת פאר הדור (סימן נא) שהתוקע וסתם אזניו בתכלית הסתימות, - בפקקים חזקים, לא סתם כמו של המטוס... - הדין הוא שלא יצא ידי חובה, כי המצוה היא בשמייעה. ויותר מכך, התקיעה היא נחשבת "הכשר מצוה" לשמוע שופר, כמו עשיית סוכה שהיא הכשר מצוות ישיבה בסוכה. הגע עצמך, אדם שבנה סוכה בערב סוכות ול"ע לפני החג הלך לבית עולמו, וכי יחשב לו ישיב בסוכה? יש לו שכר על הטרחה שטרח לצורך המצוה, בנה סוכה ותלה קישוטים, מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (קידושין מ.), אבל את עיקר המצוה לא קיים.

התוקע לתוך בור ודות

י. הטור (סימן תקפה) הביא עוד ראייה לכך שהמצוה בשמייעה, ממה שאמרו במשנה (ראש השנה כז:), התוקע לתוך בור ודות, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. כגון אדם שתקע לתוך מרתף ריק בלי רהיטים, ושמע רק הד של קול השופר, לא יצא ידי חובה, אבל אם שמע קול השופר ממש יצא, ואם המצוה בתקיעה, מדוע לא יצא כששמע קול הד, הלא סוף סוף הוא תקע, אלא ודאי המצוה בשמייעה.

קושיית השאגת אריה

יא. השאגת אריה (סימן ד) שואל, לדעת האומרים שהמצוה היא לשמוע קול שופר, ובכללם הרמב"ם והטור, הלא אמרו במשנה (ר"ה ב:): המתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא. כלומר חש"י³ שתקע לא יוצאים ממנו ידי חובה, אפילו אם מהקטן תוקע יותר טוב מגדול, אין לו אימתא דציבורא, הוא לא מבין ולא מתבייש. והלא אם המצוה בשמייעה הגם שהוא פטור, אבל סוף סוף השומע שמע קול שופר, אלא ודאי מצוה בתקיעה.

חינוך הקטנים לתקוע

יב. במשנה (שם) כתוב: אין מעכבים את התינוקות מלתקוע, אבל מתעסקים עמם עד שילמדו. וקשה מדוע התירו להרגיל קטן לתקוע בשופר ביום טוב⁴, הלא זהו איסור שבות וכל איסורי שבות אסורים גם

לתקוע לא יפסיק בין תקיעות תשר"ת לתש"ת ובין תש"ת לתר"ת כדי שלא יספיק לומר את הוידוי.

³ חש"י ראשי תיבות חרש שוטה וקטן, מי שלא יודע כנראה הוא חש"י...
⁴ לאדם גדול אסור לתקוע סתם בשופר כדי להראות את כוחו, זהו איסור שבות משום משמיע קול, אלא אם כן יש צורך לתקוע עוד, כגון שרוצים לצאת ידי חובת כל השיטות. למרות שמרן זצ"ל לא היה חושש לכל השיטות והיה אומר שהתקיעות שמוסיפים לתקוע שאינן להלכה, כגון התקיעות שעל פי שיטת רש"י, יש בהם חשש איסור שבות. על כל פנים באופן שחוששים שהתוקע לא תקע טוב, יכול לחזור ולתקוע.

תקיעות של כבוד ואינן תקיעות של מצוה. וגם כאן טוען החלקת יואב ששמיעת תקיעת שופר מקטן לא נחשבת תקיעה של מצוה.

מצוה גם בתקיעה

טו. אולם, לפני כחמישים שנה שמעתי ממרן זצ"ל שהקשה על החלקת יואב מדברי הרמב"ם (פ"ב מהלכות שופר ה"ד) שכתב: המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא, נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע. ע"כ. כשהייתי בישיבה קטנה, המשגיח תקע בשופר, ותקע על הפנים, ה' ירחם... ואחר התפלה ראש הישיבה חכם שלום שליט"א אמר לאחד הבחורים לתקוע, ותקע לנו שלושים קולות. המשגיח לא ידע לתקוע, הוא יודע רק להשגיח... "משגיח מן החלונות מציץ מן החרקים"... אדם ששמע את התקיעות של המשגיח ולא יצא ידי חובתו, והנה הוא עובר ליד בית כנסת ושומע את התקיעות מבחוץ, בצהריים פוגש את התוקע ואומר לו: בזכותך יצאתי ידי חובה, איפה היית? בחוץ, שמעתי מהחלון. ואומר לו התוקע: לא כיוונתי להוציא אותך ידי חובה, כיוונתי להוציא רק את הנמצאים בתוך בית הכנסת. הדין הוא שלא יצא ידי חובה, עד שיתכוין שומע ומשמיע, ולכן טוב שהתוקע יכוין בדעתו להוציא ידי חובה את כל השומעים. ואם המצוה היא בשמיעה בלבד, מדוע לא יצא ידי חובה, הרי שמע מבר חיובא שתוקע תקיעות של מצוה, אלא ודאי שיש מצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה.

אם כוונה מחשיבה את התקיעה למצוה

טז. ואמנם קצת דוחק לומר שיש מצוה גם בתקיעה, כי כבר אמרנו שלדעת הרמב"ם התקיעה היא הכשר מצוה כמו עשיית סוכה. האגרות משה (או"ח ח"א סימן קעג, וה"ב ס"י עב ד"ה אף) כותב, שאם התוקע לא כיון להוציא ידי חובה, כלפיו קול השופר אינו של מצוה, ורק אם יש כוונת שומע ומשמיע, אז התקיעות נחשבות תקיעות של מצוה. וכעין זה כתב בחזון איש (סי' כט אות ד). ועל כן לכאורה אין הכרח לומר שיש מצוה גם בתקיעה, לעולם המצוה בשמיעה וכיון שעמד מחוץ לבית הכנסת והשליח ציבור לא התכוין להוציאו ולא הייתה כוונת שומע ומשמיע, אינו נחשב קול שופר של מצוה, ולכן לא יצא ידי חובה. ונראה שמרן זצ"ל לא ראה את דברי האגרות משה.

⁶ כשהיינו קטנים מרן היה שואל אותנו: התפללת היום מנחה? לא. תתפלל ערבית שתיים! כינן אותנו גם בתשלומין ובכל המצוות דרבנן.

⁷ הקטן לא רק את עצמו מוציא ידי חובתו נר איש וביתו, אלא גם את אחרים. כמו שדנו בדברי מרן השלחן ערוך (סימן תרעה סעיף ג) שכתב בזו הלשון: אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה, אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואף על פי שהניחה גדול, ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר. ע"כ. ונחלקו האחרונים האם כוונת מרן לומר בסתם שקטן שהגיע לחינוך לא עשה כלום, וסתם ויש הלכה כסתם, או שבסתם דיבר על קטן שלא הגיע לחינוך, כסתמא דגמרא (שבת כג). אבל מסכים לדברי היש מי שאומר - הוא ספר העיטור (חנוכה קטז). - שאם הגיע לחינוך מותר. דעת האליה רבה (סימן תרעה סק"ז), הפרי חדש (שם), החכם צבי (הוספות סי' יג), הזבחי צדק (ח"ג סי' מא), שכוונת מרן שקטן שהגיע לחינוך יכול להוציא ידי חובת נר איש וביתו. ומה שקטן לא מוציא ידי חובה בקריאת המגילה, כי היא נאמרה ברוח הקודש, דברי קבלה כדברי תורה דמו (ר"ה יט), לכן מקרא מגילה חמור יותר. להלכה ספק ברכות להקל, מראש יזהיר את הקטן לא להדליק ואם הדליק לא יברכו שוב.

⁸ הכרתי את חכם יוסף זרוק ע"ה, נפטר לפני כארבעים שנה, למד את כל הש"ס ואחר כך התעורר, והיה בקי בכל התורה, ידע את כל הש"ס בעל פה, היה מתקן את החברותא שקורא מתוך הספר! כשהגעתי לבית כנסת שלו אמר: זה הצעדים של פלוני! יש עוורים מוכשרים מאוד.

לקטן, כמו שפסק הרמב"ם (ריש הלכות מגילה ופי"ז ממאכל"א הכ"ז) ומרן בשלחן ערוך (סי' קו, שמג), ולא כדעת הרשב"א (יבמות קיד). והר"ן (שבת מה: מדפי הרי"ף) [א.ה וראה עוד יביע אומר ח"ג או"ח סי' כז אות יז]. מתרץ הר"ן (שבת ב.) שהשמעת קול זו של השופר אינה שבות גמור, ולכן במקום מצוה התיירו לקטן⁵.

דין חינוך

יג. ידוע שמחנכים את הקטנים גם לתפלות ומצוות דרבנן⁶. פחות מגיל חינוך אין להביא את הקטנים לתקיעת השופר כדי שלא יפריעו, לא תדע אם זה תקיעות השופר או תקיעות התינוק... אבל מגיל חינוך יש להביא את הקטנים ולחנכם לשמוע קול שופר. ראיתי דבר פלא בשם הרב אלישיב זצ"ל (הערות על ר"ה לג, גיטין נב. אשרי האיש ח"ג עמ' צט), שאם הקטן תקע לעצמו לא יצא ידי חובת שופר מדין חינוך, אלא עליו לשמוע מתוקע גדול. אבל זה חידוש גדול, ומה זה שונה מנר חנוכה שקטן מוציא את עצמו ידי חובה⁷. ועוד, כתב הרדב"ז (ח"ג סי' תכה) שנראה שסומא פטור ממצות שנים מקרא ואחד תרגום, כיון אינו יכול לקרוא, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרה על פה (גיטין ס:), ואפילו אם הוא יודע את כל התורה בעל פה⁸, אבל צריך לקרוא מתוך הכתב. ואין לחייבו לצאת ידי חובה מאחר הקורא שנים מקרא ואחד תרגום מתוך הכתב מדין שומע כוונה, זו לא שמענו, כי אם אינו יכול לקיים את המצוה בעצמו הוא פטור, ועוד כתב: לא מצינו דבר שיהיה פטור על ידי עצמו משום דלא שייך, ויתחייב על ידי אחרים. וגם מכאן יש להקשות על דברי הרב אלישיב, בפרט שיעקר דין חינוך לחנך את הקטן שיעשה מצוות בעצמו. להלכה קטן שומע מהשליח ציבור ויוצא ידי חובתו.

לשמוע קול מצוה

יד. בשו"ת חלקת יואב (סימן לג) מיישב את שאלת השאגת אריה, שגם לדעת האומרים שהמצוה לשמוע קול שופר, צריך לשמוע קול שופר של מצוה, והלא הקטן פטור והקול היוצא מהשופר לא נחשב קול של מצוה. סיפרתי כמה פעמים, בהכרתה של מרן לרבה של תל אביב לפני חמישים שנה בא' תמוז תשכ"ט, הכתרה שלא היה כמוה מעולם, כל ילדי בתי הספר יצאו עם דגלים לרחוב אלנבי - מכירים? יותר טוב שלא מכירים... - והרב עבר שם עם מכונית פתוחה, כל החילונים עמדו והסתכלו, מה קרה? מכתירים רב ראשי לעיר, היה ממש כבוד התורה! ובהכרתה עצמה שהלבישו את הרב את החילוקא דרבנן! הרב יחיא מחבוב הביא שופר גדול של תימנים ותקע שלושים קולות, בלי שום טעות. אם זה היה בראש השנה, לא היה ניתן לצאת ידי חובה מתקיעות כאלו, כי הן

הפוסקים אם תקע שברים ארבע כוחות במקום שלש אם זה מעכב, להלכה יצא ידי חובה, אבל הוא רוצה לצאת לכתחילה, גם כן יכול לחזור ולתקוע. וכן, שיעור התקיעה של תשר"ת היא בשיעור שמונה עשרה כוחות, ומשערים כל אחד לפי מה שהוא, יש אחד שמדבר מהר, הראש שלו עובד מהר והוא גם תוקע מהר, אבל יש אחד שמדבר לאט וגם תוקע לאט... והתרועה צריכה להיות תשעה כוחות. התקיעה של תשר"ת היא כשיעור תשע כוחות, וכל שבר צריך להיות בין שלשה לתשעה כוחות, אם תוקע יותר ארוך יגיע לכלל תקיעה ואין זה שבר. בכל אלו אם היו ספיקות יכול לחזור ולתקוע כי יש בכך צורך, אבל לתקוע סתם אסור, ורק לקטן התיירו, כדי להכין את הדור הבא של התוקעים, בסתם יום חול אדם לא מגיע לשופר וזו ההזדמנות להרגיל אותם לתקוע בשופר.

כל תוקע צריך ללמוד טוב את הלכות תקיעת שופר, ילמד בית יוסף ושלחן ערוך, ואחר כך יראה ילקוט יוסף (סי' תקפה והלאה) שם הורחב כל פרטי הדינים, לא ירוץ מיד לילקוט יוסף, עם כל הכבוד...

⁵ צריך להרגיל את הקטנים לתקוע בשופר. סיפר לי חכם יוסף רפול ע"ה, כשהיה קטן לקח פעם את השופר של אביו בראש השנה והתחיל לתקוע, היו שם חלאבים תקיפים וצעקו עליו: מה אתה עושה? אמר: פחדתי מהחלאבים ולא תקעתי, בסוף לא ידעתי לתקוע, אבל את הילדים שלו הוא לימד לתקוע והם תוקעים. לפני כמעט שישים שנה כשהייתי לפני גיל בר מצוה, היינו מתפללים בראש השנה בבית כנסת בורוכוב, ומרן זצ"ל היה נותן לי את השופר לאחר התפלה, והייתי תוקע בשופר גדול מבית הכנסת עד הבית...

שומע כעונה בברכות ובתקיעות

יז. עם כל הכבוד להגאון הרב פיינשטיין - שהיה גברא רבה והעיד על עצמו שגמר את הש"ס ארבע מאות פעם⁹ - איך אפשר לדמות תקיעות של מצוה לתקיעות של כבוד או של מתעסק וכדומה, התקיעות ודאי שהם היו של מצוה, ומה בכך שלא הייתה כוונת שומע ומשמיע, על כרחך שיש מצוה גם בתקיעה ולכן לא יצא ידי חובה, כי צריך לצאת מדין שומע כעונה והתוקע לא כיון עליו. ומה שהרמב"ם דימה תקיעת שופר לעשיית סוכה, דיבר על חרש שפטור ממצות שופר, ונקט כן לדוגמא בעלמא, אבל באמת גם בתקיעה עצמה יש מצוה. ולפי האמור שיש מצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה יש לכונן לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה, לא רק בברכות, אלא גם בתקיעות.

תקיעות של כבוד

יח. תמיד אני מספר את הנהגותיו של מרן זצ"ל, בארץ ובתפוצות, לא בשביל לצבור חסידים, יש לו מספיק... אלא כדי שילמדו מדרכיו, "מזקנים אתבונן". לפני כארבעים שנה כשמרן היה רב ראשי לישראל, טסנו איתו ללונדון ונסע שם ממקום למקום לסיור שיעורים, והלך לבית הדין שם לטפל להם בכמה תיקים, ומסר שיעורים גם לאשכנזים וגם סייע לבתי דין אשכנזים. וברוב נסיעותיו לקח איתו את הרבנית ע"ה, הוא הלך למסור שיעורים ולה היה משעמם... אחרי שבוע בלונדון היינו צריכים לחזור, ואחר תפלת שחרית חזרנו למלון ומרן שאל את הרב גבאי: מתי הטיסה? אמר לו בשעה שתיים עשרה. למרן היה בתיק תמיד יביע אומר חלקים ג' וד' שחיבב אותם מאוד והתחיל ללמוד, אמרה לו הרבנית: כבוד הרב, שבוע שלם הלכת ממקום למקום וראית כל מיני מקומות, אני יושבת כאן בתוך ארבע קירות... שאל מרן: יש לך מקום לקחת את הרבנית? אמר בשעה עשר יש החלפת משמרות אצל המלכה, אפשר ללכת לשם, שיהיה לה מה לספר לנכדים... אמר הרב: עד עשר יש עוד כמה דקות ולמד קצת, ואחר כך יצאנו. כיבדו את הרב - צ"ף רבאי - ונתנו לו לעמוד במקום מכובד, ואז ראינו את החלפת המשמרות, אלו באים משם ואלו מכאן, עם חוצצרות וכלי שיר, כלים מכלים שונים, וגם ראינו שוטרים עם כובעים גדולים, והם לא זזים, עומדים שם כמו פוסטטומט... הרבנית ראתה ונהנתה. מרן אמר לי: תראה את הכבוד שעושים למלכה, כשיבוא משיח צדקנו גם יעשו לו כבוד פי כמה וכמה! ואם יזכה יבחין (עי' ברכות ט:). חשבתי בדעתי, אם זה היה בראש השנה ואחד השוטרים שם היה יהודי שלקח שופר ותקע לכבוד המלכה, תשר"ת תש"ת ותת"ת, לא יצא ידי חובה, כי זה תקיעות לכבודה של מלכות, הן לא תקיעות של מצוה.

תקיעות של מתעסק

יט. וכן מתעסק בתקיעות לא יוצא בהם ידי חובה ולא מוציא אחרים. מרן זצ"ל היה רגיל לתקוע בשופר בכל שנה ושנה, היה תוקע מדויק ובלי

טעויות, ובקול שופר חזק מאוד. בראש השנה תשל"ט מרן קם מוקדם כדרכו בקודש, ולפתע הוא נפל, המשקפיים שלו עפו עשר מטר, איבד את ההכרה והתחיל להקיא דם, מיד רצתי לקרוא לרופא מרחוב ז'בוטינסקי, רצו לקחת אותו לבית חולים, אבל איך אפשר להיות בראש השנה בבית חולים? הביאו את בית החולים לבית של הרב... הביאו מכשירים, חמצן, אינפוזיה, לבית של מרן, ומרן בקושי דיבר, ובשעה שבע בבוקר ביקש ממני: אתה רואה את המצב שלי, לך אתה ותתקע לציבור. אמרתי לו: אבא, לא התאמנתי! אמר: כשהיית קטן היית תוקע, אתה לא זוכר?!... אמרתי לו: לא... אמר: קח את השופר מהספרייה, ולצורך המצוה אני מתיר לך להתאמן. לקחת את השופר והלכתי להיכל שלמה עליתי לגג עם הכיפה והתאמנתי שם. אנשים שעברו למטה חשבו שהמשיח הגיע... ואחר כך ברוך ה' תקעתי טוב. אדם ששמע אותי מתאמן לא יצא ידי חובה כי זה תקיעות של מתעסק בעלמא וצריך לשמוע תקיעות של מצוה.

תפלה בנין בראש השנה

כ. יש אנשים שקמים להתפלל תפלת נץ ביום ראש השנה, מרן לא נהג בזה, וידע שכל מה שהוא נוהג אנשים לומדים ממנו, כדי שילמדו שתפלת שחרית בנין החמה זו מצוה מן המובחר, אבל לא מעיקר הדין, כמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן פט סעיף א). בפרט שהיום לא בקיאים בזמן נץ החמה המדויק. במשך כמה שנים התפללנו בישיבת חזון עובדיה בראש השנה בנין החמה, והנה כולם פגרים מתים... כולם ישנים, היינו צריכים להעיר אותם... יש חוששים לדברי הירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה", מי שישן בראש השנה מזלו ישן, אמנם הירושלמי לא לפנינו אבל נאמנים הראשונים שהביאו כך בשם הירושלמי¹⁰. והדבר אמור עד חצות שאז דנים את האדם, אבל אחר חצות אין בעיה לנוח. אני זוכר שמרן זצ"ל במשך שנים היה מתעורר ביום ראש השנה בעמוד השחר ויושב ולומד עד התפלה, אבל עם כל זה לא היה מעיר אותנו, כי לפי ההלכה לא צריך לקום מוקדם ורק הוא החמיר על עצמו, כי מהדין כיון שהתחיל לישון בלילה הולכים אחר ההתחלה, ובאמת אם קם משנתו לא יחזור לישון על מיטה¹¹ עד חצות. ויש מקפידים להיות ערים כל היום¹². אדם קם לתפלה בשעה שש וחצי, גומר באחד עשרה וחצי או שתים עשרה, לא צריך להאריך יותר מידי, זה טורח ציבור, מאריך טרחא... והציבור צריכים גם לסעוד¹³ קודם חצות¹⁴.

לעילוי נשמת

מרן מאור ישראל

רבינו עובדיה יוסף בן גורג'יה זיע"א

לדפואת:

ברכה יעל בת קויעיק רבקה תחי'

יעל מיטל בת גאולה

מרגלית בת יעל מיטל

⁹ ומי שיכול אחר הסעודה ילך ללמוד, ילמד גמרא או יביע אומר, מי שלא יכול להתרכז בלימוד יקרא תהלים. אבל אדם שמסוגל ללמוד עם חברותא גמרא או הלכות וקורא תהלים זה בגדר ביטול תורה. כדברי הגמרא במגילה (ג). מבטלים תלמוד תורה מפני מקרא מגילה, וכי מקרא מגילה זה לא תורה? אמר רבי חיים מוולאז'ין בנפש החיים (שער ד פרק ב) שלקרא תהלים במקום ללמוד בעיניו זה בגדר ביטול תורה באיכות, ולפי זה להפסיק את סדר ב' מלימוד הגמרא, ולקרא מגילה, גם זה ביטול תורה באיכות, אבל עושים כן משום פרסומי ניסא.

¹² בסעודת יום טוב יש לקיים מצות ושמחת בחגך, לשתות יין ולאכול בשר, כמובן בשר חלק, לא בשר כשר שלנו הוא טרף.

¹³ ומה שעושים קידוש בין שחרית למוסף, אין זה לכתחילה, וכך מנהג הישיבות שמתפללים תפלה ארוכה.

⁹ צריך הרבה מתינות לפני שחולקים על גדולי עולם, בירושלמי (פ"ק דשבת ה"ב) כתוב שהחולק יראה בעל השמועה עומד כנגדו ואז אם הוא בטוח בעצמו יחלוק, ואם באמת הוא אמיץ כי יש לו ראיות וסברות אמיתיות יכול לחלוק, תורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול (קידושין סו).

¹⁰ היו כמה קטעים מהירושלמי שאבדו מאיתנו, היום אין לנו ירושלמי על מסכת קדשים, ולפני כמאתים חמישים שנה היה אחד שניסה לזייף ירושלמי על קדשים, הוא היה אשכנזי וידע שאם יכתוב את שמו לא יקנו בטורקיה לכן הוציא את הספר על שם "אלגאזי", הבבלי יותר עמוק, אבל הלשון של הירושלמי יותר קשה והרבה יותר קשה לזייף ירושלמי, הוא היה חריף ופיקח גדול, אבל לבסוף עלו עליו וסילקו אותו מאזימיר.

¹¹ אבל להתנמנם בישיבה אין חשש כלל, כך כתב הגר"ח קנייבסקי (טעמא דקרא עמ' רלח).